הרב שלמה אבינר

חטאת ציבור מול חטאת יחיד

ישנה הבחנה, לא כל כך ידועה, בין חטאו של יחיד וחטאו של ציבור. האידיאל שלנו והדאגה שלנו אינם מצטמצמים לתקון היחיד, אלא אף מקיפים את תיקון החברה. על כן הבחנה זאת מאוד חשובה לנו "למעשה" — במיוחד שהדרכת התורה היא, שחטאת ציבור היא חמורה לאין ערוך מחטאת יחיד.

מה בין חטא ציבור וחטא יחיד? על פי רוב יש לנו עסק עם **חטאת יחיד.** סוף סוף, אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. אף אחד אינו בתכלית השלמות. לכל אחד חסרונות, ועליו לתקנם. יש מי שיותר מושלם בתחום זה, ופחות בתחום אחר, ויש שהוא להיפך. ויש גם אנשים שהם באופן כללי (הולכים אחרי הרוב) יותר מתוקנים מאחרים, וכל חברה בנויה מדרגות מדרגות. בכל הנ"ל אין שום חידוש. וכמובן, יש חובה של התאמצות והתגברות לעלות במעלות המוסר והקדושה.

אחרת היא חטאת ציבור, המופיעה **כאשר ציבור מחליט בתור ציבור,** ללכת נגד דרך היושר, המוסר והתורה. כאשר **מוסדות הציבור, מנהיגיו, רבניו, מדריכיו, ונבחריו** מחליטים לסטות מן הדרך הנכונה.

יתכן מאוד מצב של ציבור, אשר כל חבריו טועים בענין מסויים, ובכל זאת אין כאן חטאת ציבור מפני שאין החטא מופיע במתכונת ציבורית. יש כאן אוסף של יחידים אשר התנהגותם לקויה, אבל הציבור בתור ציבור הוא "בסדר". אבל כאשר הציבור **בתור ציבור,** מחליט מתוך הסכמה כללית ברורה ומכוונת, ללכת נגד זרם מים חיים של דבר ה', יש כאן חטאת ציבור אשר קשה לשער חומרתה.

* *
*

מסופר בספר יהושע (כב, י) שבני גד ובני ראובן וחצי שבט המנשה, אשר נחלו נחלה בעבר הירדן, הקימו שם מזבח. מיד כשנודע הדבר "וישמעו בני ישראל ויקהלו כל עדת בני ישראל שילה לעלות עליהם לצבא" (יב). לבסוף התברר, שלא

היה כאן שום דבר לרעה, ולא נבנה המזבח לשם הקרבת קורבנות, אלא אדרבה, להרים על נס את אחדות האומה, ולהראות לעין כל, שאם כי, הם במזרח והירדן מפריד, מכל מקום ליבם עם כל ישראל.

איך שיהיה, נשאלת שאלה: מה חרי האף הגדול הזה? נכון שאין להקריב קרבנות חוץ ממשכן שילה, אבל האם זאת סיבה לצאת למלחמת אזרחים ולהרוג אנשים? התשובה לשאלה זו מורכבת מאוד, אבל נקודה מכריעה היא, שיש כאן חטאת ציבור. כפי שכתבו המפרשים: "שאם ציבור מישראל עובר דבר מן התורה, אפילו אם זה עוון קל, אבל כיון שהציבור עובר, עונשם חמור, כיון שיש בזה חילול ה', ועוון זה חמור מג' עבירות שבתורה — שפיכות דמים, גילוי עריות, עבודה זרה" (לב אהרן שם).

זאת היתה גם הבנתו של רבינו הגדול הרמב"ם, בספרו מורה נבוכים. שם הוא דן בסוגים השונים של עבירות ועונשן. והוא מציין עונש של עיר הנידחת, שנמשכה אחרי עבודה זרה, אשר דין הוא להרוג כל תושביה, ולשרוף כל רכושה. אין שום עבירה בתורה שעונשה כה חמור. ומוסיף הרמב"ם "**וכן אני אומר בכת מישראל, שהסכימו לעבור על איזה מצוה שתהיה ועשו ביד רמה — שיהרגו בכללם. וזה תדע מענין בני ראובן ובני גד אשר נאמר בהם: לעלות עליהם לצבא... כי היו כופרים מפני הסכמתם על זאת העבירה**" (ח"ג פ' מ"א).

כמובן אין כאן ענייננו וכוונתנו לדון בצד ההלכתי של דברי הרמב"ם, אלא להבין את נקודתם התמציתית. היא אף הועלתה בחוברת "למקדש מעט" של מרן הרב קוק זצ"ל. חוברת זו נכתבה כדי לעמוד על קדושת וטהרת בית הכנסת, נגד פרצות אשר פרצו הרפורמים ושאיימו לחדור במחנה הדתי. שני קלקולים מוזכרים שם:

1) ביטול ההפרדה בין אנשים ונשים בבית הכנסת, וישיבתם בעירוב גמור.

2) ויותר חמור מזה: שילוב שירת נשים בסדרי התפלה.

אחרי בירור הלכתי פשוט וישר, הוסיף מרן הרב הערה קצרה: "**ומה שמחמיר הענין של האיסור הוא, מה שנעשה בתור פעולה של קהל ועדה בישראל, שכבר כתב על זה הרמב"ם, שבכל איסור ובכל עבירת מצוה, שנעשה ביד רמה על ידי עדה מישראל, יש לזה דין עיר הנדחת. וחלילה לזרע קודש שיכנסו במצודה רעה זאת**".

* *
*

חטא סדום מהווה דוגמה נוספת. ברור שאנשי סדום היו רעים וחטאים. "זעקת סדום ועמורה כי רבה, וחטאתם כי כבדה מאוד" (בראשית יח, כ). עד כדי כך,

שריבונו של עולם, אשר רחמיו על כל מעשיו ראה שאי אפשר לסבול יותר, ויש להשמידם כליל, אנשים נשים וטף. אבל לא מפורש בתורה מה היה חטאם. זאת גילה לנו נביאנו יחזקאל "הנה זה היה עון סדום אחותך. גאון שבעת־לחם, ושלות השקט היה לה ולבנותיה, ויד עני ואביון לא החזיקה" (טז, מט). לא קיימו מצוות צדקה. נכון שזה לא טוב, אבל האם זו סיבה מספקת לשרוף כל העיר?

כאן מופיעים חכמינו ז"ל בחכמת קודש שלהם ומסבירים שלא מדובר כאן על סרוב תושבי העיר לתת צדקה, אלא על **חוק שאסר מתן צדקה**. והעובר על החוק יענש, כפי שקרה לפלוטית בת לוט, כידוע. זאת חטאת ציבור, כפי שציין בעל "עקידת יצחק" (שער כ').

ועוד דוגמא: פילגש בגבעה. מעשה באיש אחד שהתארח בעיר גבעה של שבט בנימין עם פילגשו. אנשי המקום התעללו בה בצורה אכזרית. (שופטים יט). כאשר חבעו בני ישראל להסגיר בידיהם את הפושעים, סירב שבט בנימין וחיפה עליהם (כ, יג). אז נתאספו כל בני ישראל למלחמה, ארבע מאות אלף חיל, ואחרי מלחמה אכזרית, הכחידו כמעט כליל כל שבט בנימין (חוץ מכמה מאות)!

אין צורך להסביר מה פשעו ומה חטאו של שבט בנימין. הוא העלים עין, בראשות מנהיגיו ודייניו, מן הנבלה הזאת, בזמן שהיה כח בידו למחות ולהעניש. זו חטאת ציבור.

אמנם, רבי יצחק עראמה, בספרו "עקידת יצחק", מברר שחטא פלגש בגבעה, אינו דומה לגמרי לחטא סדום — הוא "קצת" פחות חמור. בסדום היתה "החלטת האסיפה" שאסור לקיים מצוות צדקה. לעומת זאת לא היה בבנימין חוק שהתיר התעללות באשה! "לא הותר להם לעשות כל מידיהם חלילה, אבל היו כמדינה טובה, אשר חוקיה טובים, ועושים אינם אותם (האזרחים לא מקיימים אותם)" (שם, כ). לו היה חוק כזה בבנימין, גם עליהם היה ה' ממטיר אש מן השמים. אמנם יחידים חטאו "**והיו שופטי העם חייבים לבערם מן העולם, ובמה שהעלימו עיניהם מן מה שעשו בפרהסיא, היה החטא ההוא מוטל על כל השבטים**".

ומסכם ר"י עראמה "כן הוא הדין בכל מה שחטאו היחידים בכל ציבור וציבור בפרוץ אחד מן האיסורים שבתורה... **שהתעלם עין השופטים והמנהיגים... כאילו הם מותרים מן הדין, כבר הפכו בזה חטאת היחיד אל חטאות הציבור מכללם**".

* * *

ומכאן אנו באים לשאלה שלא פעם אנו מתלבטים בה: האם יש לתקן סדרי ציבור "קצת" לא טובים כדי להציל הרבה יחידים מחטאים חמורים? גם גדולי

ישראל התחבטו בזה. למשל, רבינו אשר, שחי לפני 700 שנה, מספר שבבואו לספרד מצא דייני ישראל דנים דיני נפשות! תמה עליהם. אמרו לו שאם המלך ידון בעצמו, יהרגו יותר. ועל כן, לא מחה הרא"ש בידם אבל לא הצטרף עמהם (שו"ת הרא"ש, כלל י"ז, סי' ח').

וכן רבי יצחק בר ששת, אחד מגדולינו שבספרד לפני 600 שנה, מספר שחכמי ישראל בדורו העלימו עין מתופעות הזנות "ונצווח על דורנו שאין דומה יפה. וגדולי ישראל העלם יעלימו את עיניהם, פן יכשלו בני פריצי עמנו בנוכריות" (שו"ת הריב"ש, סי' תכ"ה).

ואצל רבינו הגאון האדיר, רבי יצחק עראמה, אנו מוצאים התלבטות זו, והכרעה ברורה. והנה הדברים כלשונם: "וכמה פעמים נתחבטתי על זה, אודות הנשים הקדשות שהיה איסורן רופף (לא מיחו בתוקף) ביד שופטי ישראל אשר בדורנו, ולא עוד אלא שכבר יאותו בקצת קהילות ליתן להם חנינה ביניהם (יחס בלתי שלילי). גם יש שמספיקין להם פרס מהקהל, כי אמרו: כיון שמצילות את הרווקים או הסכלים מחטא איסור אשת־איש החמור, או מסכנת הגויות, מוטב שיעברו על לאו זה (של זנות) משיבואו לידי איסור סקילה או סכנת שריפה.

ואני דנתי על זה פעמים רבות לפניהם ולפני גדוליהם, והסברתי להם **שהחטא הגדול אשר יעבור עליו איש איש מבית ישראל בסתר ושלא לדעת הרבים ושלא ברשות בית דין, חטאת יחיד הוא,** והוא בעוונו ימות, על ידי בית דין של מעלה או מטה, וכל ישראל נקיים. כמו שהיה עוון פלגש בגבעה, אם היו בית דין שלהם מוסרים האנשים הרעים ההם לבדם ביד ישראל.

אמנם החטא הקטן, כשיסכימו עליו דעת רבים והדת נתנה בבתי דיניהם שלא למחות בו, הנה הוא זימה ועוון פלילי וחטאת הקהל כולו, ולא ניתן למחילה, אם לא בפורענות הקהל, כמו שהיה בבני בנימין שהשתתפו בעוון, והוא היה עוון סדום, כמו שביארנו, שהם ובתי דינים שלהם הסכימו שלא להחזיק יד עני ואביון.

ולכן הוא טוב ומוטב שיכרתו או ישרפו או יסקלו החטאים ההם, בנפשותם, משתעקר אות אחת מהתורה בהסכמת הרבים... ומי שלא יקבל זה בדעתו אין לו חלק בבינה ונחלה בתורה אלקית" (עקידת יצחק, שער כ').

דברי ה"עקידת־יצחק" דלעיל ברורים. רק פה מקום להעיר, למען הרחק כל טעות, כי כל הדברים דלעיל אינם פרשנות בעלמא. ואע"פ שהם מופיעים בספר פרשני־פילוסופי על התורה, הם בכל זאת נאזרים בגבורה ובעוז ההלכתי.

ואמנם הכלל הזה שנקבע כאן, על חומרת חטא ציבור קל לעומת חטא חמור של יחידים, נתקבל להלכה, על ידי הרבה גדולי ישראל אשר מפיהם אנו חיים, והם לקחו אותו בחשבון בהכרעותיהם. למשל הגרש"מ שבדרון, אם להתיר שחיטת בהמות בתשעת הימים, כדי להציל את היחידים מאכילת טריפות (דעת תורה,

תקנא, ט. ח"ז ס"ס קד). הגרי"מ לייטר (שו"ת דרכי שלום ס' נ' אות י') הגאון הנצי"ב (שו"ת משיב דבר יו"ד מג), רח"מ ראללר (שו"ת באר חיים מרדכי ח"א, יו"ד, ס' מ'; ח"ב יו"ד ס' רא; ח"ג חאה"ע ס' מט). ה"ראשון לציון" הגר"ע יוסף בענין סדרי חיים שהם בנגוד להדרכת הצניעות של התורה (שו"ת יביע אומר ח"א או"ח ס' ל').

* *
*

במציאות "הדמוקרטית" שלנו, מאוד יש לשים לב לנקודה זו. והנה האידיאל של הקבוץ הדתי כשלעצמו, אינו בנגוד לשום הדרכה הלכתית — כשלעצמו... אדרבה הוא תמצית אידיאלית רוממה ביותר, והופעתו מהווה קדוש השם ברבים. אבל ביישום המעשי של אידיאל זה, נתקלים בכמה אבני נגף. **ולפעמים** מופיעים סדרי ציבור שאינם כפי הדרכת התורה (אע"פ שאין האידיאל שלנו "דורש" זאת חלילה).

למשל אנו נוגעים בבעיה זו בקשר לסדרי עבודה בחול המועד, לסדרי בריכת שחיה לענין הצניעות, לסדרי אכילה בפרהסיא בימי הצומות, לצביון תכניות הבדור שמסופקות ומאורגנות על ידי הקבוצה ועוד. (ולא "הקבוץ הדתי" בתור תנועה החליט על כך. אבל כל קבוצה לחוד בתור קבוצה).

כמובן **שלא באתי כאן לפסוק הלכה,** ואף לא לחוות דעה. מפני שלפעמים יש פנים לכאן ולכאן, ויש צורך להתיעץ עם גדולי ישראל. רק מכיון שבעיית יצירת חברה מתוקנת, מבחינה תורנית, קרובה ללב כולנו, באתי לעורר על המושג החמור הזה של חטאת ציבור, שאנו חייבים לקחת אותו בחשבון.

ובעזרת ה' נתאזר בגבורת קודש, ונזכה להרחיב קדוש ה' של תנועתנו על כל שטחי החיים, בנפלאות ה' על עמו ונחלתו.

ידע הדר"ג, ששני דברים עקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת־ישראל וההתקשרות האלהית עמהם. הא' הוא סגולה, כלומר **טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירושת אבות**, כאמור: "לא בצדקתך וגו'", "רק באבותיך חשק ד' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם", "והייתם לי סגולה מכל העמים"; והסגולה הוא כח קדוש פנימי מונח בטבע־הנפש ברצון ד', כמו טבע כל דבר מהמציאות, שאי־אפשר לו להשתנות כלל, "כי הוא אמר ויהי", "ויעמידם לעד לעולם". והב' הוא ענין־בחירה, זה תלוי במעשה הטוב ובתלמוד־תורה. החלק של הסגולה הוא הרבה, באין ערוך כלל, יותר גדול וקדוש מהחלק התלוי בבחירה, אלא שברית כרותה היא, שהסגולה הפנימית לא תתגלה בזמן הזה כ"א לפי אותה המדה שהבחירה מסייעה את גילויה, ע"כ הכל תלוי לפי רוב המעשה וקדושת האמונה ותלמוד־תורה. והשי"ת, הנוהג בחסדו בכל דור, מסדר הוא את סדרי הנשמות הצריכות להופיע בעולם: לפעמים כח־הבחירה מתגבר וכח־הסגולה עומד במצב ההעלם ואינו ניכר, ולפעמים כח־הסגולה מתגבר וכח הבחירה עומד במצב הנעלם. וכל עיקרה של **ברית־אבות**, שאיננו פוסק אפילו כשחמה כבר **זכות־אבות**, הוא בא מצד כח־הסגולה, ובעקבא־דמשיחא מתגבר ביותר כח־הסגולה, שהוא תוכן "זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה", כלומר לא מצד הבחירה שהיא באה מצד המעשים הטובים שבבנים וצד התשובה, אלא למען שמו, המתגלה ע"י זכירת חסדי אבות.

(הראי"ה קוק: אגרות ראיה, ח"ב עמ' קפ"ו)